

Agnieszka Małgorzata PATYK

Uniwersytet Jagielloński

SYTUACJA GOSPODARCZA KAZACHSTANU W UJĘCIU HISTORYCZNYM I WSPÓŁCZESNYM Z UWZGLĘDNIENIEM WPŁYWU PANDEMII COVID-19

Abstrakt: Sytuacja byłych republik radzieckich na terenie Azji Centralnej po 1991 roku była trudna pod względem finansowym, gospodarczym jak i społecznym. Ówczesne elity każdej z republik musiały stanąć przed wieloma wyzwaniami i uregulować sprawy związane z dalszym funkcjonowaniem każdego z państw. Kazachska polityka przyczyniła się do zmiany w postrzeganiu państwa na arenie międzynarodowej a to między innymi za sprawą starań o pozyskanie zagranicznych inwestorów. Rozwój dominującej pozycji Kazachstanu w regionie została omówiona z uwzględnieniem następujących kwestii:

- podłoże historyczno-kulturowo-polityczne rozwoju Kazachstanu,
- współczesne wyzwania dla gospodarki kazachskiej,
- założenia strategiczne rozwoju gospodarczego: *Kazakhstan 2050 Strategy*,
- *wpływ pandemii Covid-19 na rozwój kraju.*

W artykule zaprezentowano wyniki analizy literatury przedmiotu jak również analizy bieżącej sytuacji gospodarczej i pandemicznej w Kazachstanie.

Słowa kluczowe: transformacja gospodarcza, relacje z ChRL, pandemia Covid-19.

Wstęp

Republika Kazachstanu to państwo zaliczane do byłych republik ZSRR. Ze względu na swoje położenie, Kazachstan wyróżnia się jako jedno z państw obszaru geograficznego, zwanego Azją Centralną. Do wyodrębnienia się pięciu organizmów państwowych z byłego Związku Sowieckiego doszło w 1991 roku. Wówczas, po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, powstały: Republika Kazachstanu, Republika Kirgistanu, Republika Tadżykistanu, Republika Uzbekistanu oraz Republika Turkmenistanu. w każdym z powstałych państw władzę zaczęły sprawować elity polityczne, które stanęły w obliczu nowych wyzwań geopolitycznych.

Na czele Republiki Kazachstanu stanął Nursułtan Äbyszulu Nazarbajew, pełniący funkcję i sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Kazachstanu, począwszy od 1989, aż do 1991 roku. Nazarbajew, mimo, że był synem biednego rolnika, sukcesywnie piął się po szczeblach kariery, zajmując coraz wyższe stanowiska.¹⁶² Nie bez znaczenia pozostawały także jego poglądy,

¹⁶² N. Nazarbajew, *Nursultan Nazarbayev: My Life, My Times and My Future*, Pilkington Press, 1999, s. 11-28.

popierał on bowiem reformy Michaiła Gorbaczowa, co zapewniło mu awans na najbardziej prestiżowe stanowisko w Kazachskiej SRR¹⁶³. Po upadku ZSRR, Nazarbajew utrzymał swoją wysoką pozycję w kraju, przeprowadzając reformy i modyfikując sposób prowadzenia polityki zagranicznej. Zgromadził wokół siebie elity polityczne, konsekwentnie tworząc reżim z narastającym kultem jednostki.¹⁶⁴ Władza silnie scentralizowana umożliwiła mu stałą kontrolę nad dokonującą się przemianą gospodarczą. Ponadto, najbogatsi obywatele, którzy stawali się właścicielami przedsiębiorstw, byli przeważnie politykami w rządzie Nazarbajewa. Pierwszy prezydent niepodległej Republiki Kazachstanu w 2019 roku zrezygnował, po 29 latach, ze sprawowania swego urzędu. Jego miejsce zajął dotychczasowy przewodniczący senatu, Kasym-Żomart Tokajew, wieloletni współpracownik byłego prezydenta. Tym samym, funkcję przewodniczącego senatu zaczęła sprawować córka Nazarbajewa, Dariga¹⁶⁵.

Po 1991 roku tradycją władz Kazachstanu stało się wygłaszanie noworocznych orędzi przez głowę państwa, która prezentowała plany i założenia gospodarcze na cały rok. Niedopuszczalna była jakkolwiek krytyka zaplanowanych działań. Słowa prezydenta były niepodważalne, a do modyfikacji planów dopuszczane było tylko jego ścisłe grono doradców. Dlatego też, system sprawowania władzy przypominał piramidę, na czele której stał Nazarbajew, pełniąc rolę najważniejszej osoby w państwie. Każdy problem na szczeblu państwowym oraz regionalnym musiał zostać z nim skonsultowany. Prezydent wydawał decyzje, które były ostatecznymi rozporządzeniami, bezwzględnie respektowanymi przez pozostałe instytucje w kraju. Pomimo częstej krytyki ze strony państw zachodnich, odnośnie korupcji czy ograniczania wolności słowa, Nazarbajew cieszył się niesłabnącym zainteresowaniem wśród obywateli¹⁶⁶.

Upadek ZSRR zaowocował próżnią tożsamościowo-ideologiczną, którą nowe władze starały się wypełnić, tworząc mity narodowe. Kierując świadomością zbiorową, utwory poetyckie pomogły zażegnać narastający kryzys tożsamościowy, z którym borykał się każdy kraj byłego Związku Radzieckiego¹⁶⁷. Do zaznaczenia wyraźnej odrębności Kazachstanu od pozostałych krajów Azji Centralnej przyczynił się przede wszystkim Abaj Ibrahim Kunanbajew, uważany za jednego z najważniejszych poetów Republiki Kazachstanu. Współtworzył współczesny język kazachski. Będąc aktywnym działaczem politycznym, wprowadzał jednocześnie do swoich utworów tematykę społeczno-kulturalną, często nawiązując do poezji ludowej¹⁶⁸. Przywoływanie postaci Kunanbajewa

¹⁶³N. Olszanecka, *Fenomen Nazarbajewa, czyli o wyborach prezydenckich w Kazachstanie*, w: *Mechanizmy obietnic. Kampanie i systemy wyborcze na świecie*, M. Rączkiewicz (red.), Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014, s. 211.

¹⁶⁴A. Jarosiewicz, *Pierestrojka Nazarbajewa. Kryzys i reformy w Kazachstanie*, w: „Punkt Widzenia”, nr. 58, Warszawa, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, s. 9-11.

¹⁶⁵C. Putz, *Kazakh president Nursultan Nazarbayev resigns after nearly 30 years as president, Nazarbayev made a shocking resignation announcement*, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2019/03/kazakh-president-nursultan-nazarbayev-resigns/> [dostęp: 20.12.2019].

¹⁶⁶A. Abdurasulov, F. Weir, *Kazakhstan's snap elections draw international criticism*, *The Christian Science Monitor*, <https://www.csmonitor.com/World/Asia-South-Central/2011/0404/Kazakhstan-s-snap-elections-draw-international-criticism> [dostęp: 22.12.2019].

¹⁶⁷O. Vasyuta, *Mit jako fenomen współczesnej polityki*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” 2012, nr. 1, s. 130-131.

¹⁶⁸K. Kenzhegaliev, *Ways of overcoming social inequality by the Kazakh nomads in The Book of Abai Kunanbaev „The Words of Edification”*, „CBU International Conference on innovation, technology transfer and education”, 2015, s. 368-370.

przyczyniło się także do rozwoju czytelnictwa i miało nieoceniony wpływ na dalszy rozwój gospodarczy. Nawet minimalne odcięcie się od kultury rosyjskiej, spowodowało rosnącą świadomość obywateli, którzy zaczęli postrzegać Kazachstan jako osobny byt, a nie integralną część byłego ZSRR. Hasła wygłaszane przez prezydenta w orędziach noworocznych przyczyniły się do budowy tożsamości państwa jako odrębnego bytu politycznego i podkreślały jego znaczącą rolę w regionie. Wstępne uregulowanie kwestii etnicznych pozwoliło na wprowadzenie szeregu reform, które umożliwiły sprawowanie władzy prezydenckiej Nazarabajewowi aż do 2019 roku. Przez lata sukcesywnie wprowadzał liczne przepisy prawne, mające na celu ograniczenie roli parlamentu w państwie. Za pomocą propagandy, prezydent był bezgranicznie popierany przez obywateli Kazachstanu. w 1995 roku wystąpił o *sui generis* wotum zaufania, otrzymując poparcie 95,5% głosujących, przedłużając tym samym kolejne kadencje¹⁶⁹.

Prezydent Nazarabajew po objęciu władzy, szukał zagranicznych inwestorów, którzy zdecydowali się ulokować swój kapitał na terenie młodego państwa. Obszar Kazachstanu przez wieki pozostawał niewykorzystanym areałem z ogromnym potencjałem wydobywczym. Plan Nikity Chruszczowa, odnoszący się do zagospodarowania ugorów dzikiego stepu kazachskiego, rozpoczął proces osiedlania się w tamtym rejonie Rosjan, którzy sprawując władzę w imieniu Moskwy, dążyli do ucywilizowania Kazachskiej SRR. Ogromny napływ obywateli rosyjskich spowodował, że stali się oni większością etniczną na obszarze Kazachskiej SRR. Sytuacja uległa zmianie dopiero po okresie przekształceń systemu komunistycznego w latach 1985-1991, zwanych *pieriestrojka* i objęciu władzy przez Nazarabajewa. Okres zwany „przebudową” rozpoczął się w Związku Radzieckim od 1985 i trwał aż do upadku Związku Sowieckiego w 1991 roku. Jego podstawowe założenia opierały się na planie reform, które miały za zadanie zmodernizować gospodarkę poprzez częściowe jej urynkowanie. Wskutek braku powodzenia planu Gorbaczowa, 8 grudnia 1991 roku podpisano traktat o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw, tym samym doprowadzając do końca istnienie Związku Radzieckiego¹⁷⁰.

Rozwój Kazachstanu miał zostać zapoczątkowany dzięki kredytom zaciąganym u zagranicznych podmiotów. Racjonalne ulokowanie zaciągniętych pożyczek w MFW pozwoliło w znacznym stopniu przyspieszyć rozwój państwa. Silnie scentralizowana polityka głowy państwa przyniosła pozytywne efekty, gdyż kredyty zostały w całości spłacone w 2000 roku, siedem lat przed ostatecznym terminem uregulowania należności.¹⁷¹ Silna pozycja prezydenta w państwie jest ściśle powiązana z transformacją kazachskiej gospodarki na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat. Państwo rolnicze stało się dominującym graczem regionalnym. Zręczna polityka Nazarabajewa spowodowała rozkwit przemysłu wydobywczego. Wzrastający udział sektora usług w gospodarce Kazachstanu uczynił ten kraj najbardziej rozwiniętym w regionie, a balansowanie pomiędzy współpracą z Rosją i Chinami, pozwoliło uzyskać status pożądanego partnera gospodarczego¹⁷².

Polityka Nazarabajewa spotkała się z krytyką w krajach zachodnich. Politolodzy zarzucają byłemu prezydentowi manipulowanie konstytucją i modyfikowanie jej artykułów na swoją korzyść.

¹⁶⁹ J. Zaleśny, *Prezydent jako gwarant ciągłości państwa – mechanizmy sukcesji władzy w państwach poradzieckich*, „Studia Politologiczne”, 2017, nr. 47, s. 243-248.

¹⁷⁰ M. Broda, *Pieriestrojka znaczy smuta? o mentalno-społecznym kontekście sposobu pojmowania przez Rosjan gorbaczowskich przemian*, „Eastern Review”, 2016, nr. 5, s. 69-72.

¹⁷¹ P. Załęski, *Elity władzy politycznej Kazachstanu*, Warszawa, Elipsa, 2006, s. 265.

¹⁷² M. Gołąbek, *Kazachstan i Rosja po upadku ZSRS*, „Pisma Humanistyczne”, 2010, nr. 7, s. 123-134.

Pomimo że konstytucja wyraźnie stwierdza, iż Republika Kazachstanu jest państwem w pełni demokratycznym, to jednak przypisuje prezydentowi centralną rolę w państwie, powierzając mu kontrolę nad systemem ustawodawczym, wykonawczym oraz sędziowskim. Konstytucja poświęca prawie jedną czwartą z osiemdziesięciu dziewięciu artykułów na określenie praw i obowiązków prezydenta. Z tej przyczyny zagraniczni politolodzy podają w wątpliwość kwestię czy Republika rzeczywiście jest państwem w pełni demokratycznym, w którym, jak głosi konstytucja, władzę sprawuje lud. Zmodyfikowany przez Nazarbajewa dokument przeczy, jakoby ustrój demokratyczny określał aktualną sytuację w kraju, gdzie głowa państwa samodzielnie określa dokładne kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej, a ponadto zostaje ogłoszony gwarantem konstytucji i jedności państwa¹⁷³.

Dominacja regionalna Kazachstanu

Sytuacja byłych republik radzieckich na terenie Azji Centralnej po 1991 roku była trudna pod względem finansowym. Ówczesne elity każdej z republik musiały stanąć przed wieloma wyzwaniami i uregulować sprawy związane z dalszym funkcjonowaniem każdego z państw. Z tego powodu, duży wpływ na dalsze funkcjonowanie danego kraju miało wsparcie zewnętrzne w postaci organizacji międzynarodowych. w połowie lat dziewięćdziesiątych Stany Zjednoczone wraz z krajami Unii Europejskiej otwarcie poparły projekt utworzenia Unii Centralno-Azjatyckiej¹⁷⁴. Po rozwiązaniu organizacji, powołano Centralno-Azjatycką Wspólnotę Gospodarczą¹⁷⁵, gdzie kluczową rolę obserwatora sprawowała Federacja Rosyjska. Po wybuchu wojny w Afganistanie, pod naciskiem Stanów Zjednoczonych, które chciały wzmocnić swoją pozycję na kontynencie azjatyckim, założono Organizację Współpracy Centralno-Azjatyckiej¹⁷⁶. Projekt ten zakładał, oprócz zwiększenia integracji regionalnej, wykluczenie Rosji jako głównego partnera gospodarczego krajów Azji Środkowej. Jednak, wraz z upływem czasu, organizacja została przejęta przez Euroazjatycką Wspólnotę Gospodarczą, której przewodziła Federacja Rosyjska¹⁷⁷.

To właśnie Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza stała się instrumentem, pozwalającym na realizację zamierzonych celów polityki zagranicznej w charakteryzowanym regionie. Po upadku ZSRR, nękana wewnętrznymi problemami Rosja, w dużej mierze straciła zainteresowanie byłymi republikami. Świadczy o tym fakt, że relacje z nowo powstałymi niepodległymi państwami ciągle nie są priorytetem dla rosyjskiej polityki zagranicznej. Rząd Putina większą miarę przykładu do rozwijania współpracy z Turcją, USA oraz Chinami, nie podejmując znaczących działań dyplomatycznych wobec Kirgistanu, Turkmenistanu, Tadżykistanu oraz Uzbekistanu, nie stara się utrzymać wzorowych relacji międzynarodowych z wymienionymi krajami. Jednocześnie wielu rosyjskich polityków chce, aby kraje zachodnie na czele z USA, postrzegały obszar Azji Środkowej jako teren ścisłych wpływów rosyjskich, gdzie nie ma miejsca na współpracę ekonomiczną. Wyjątek stanowią

¹⁷³W. Yilamu, *Neoliberalism and Post-Soviet Transition. Kazakhstan and Uzbekistan*, Honolulu, Palgrave Macmillan, 2018, s. 61-64.

¹⁷⁴ 1994-1998.

¹⁷⁵ 1998-2002.

¹⁷⁶ 2002-2005.

¹⁷⁷ N. Shukuralieva, *Azja Centralna: uwarunkowania bezpieczeństwa regionalnego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, 2018, nr. 2, s. 102-104.

relacje z Nur-Sułtanem. Republika Kazachstanu ciągle pozostaje obszarem, w którym Federacja Rosyjska nie chce utracić swoich wypracowanych wpływów¹⁷⁸.

Kazachstan stanowi wyjątek, gdyż jest traktowany zupełnie inaczej od reszty byłych radzieckich republik. Moskwa przykłada dużą wagę do utrzymania dobrych stosunków międzynarodowych, tym samym dbając o rozwój współpracy rosyjsko-kazachskiej. Jednakże zręczna kazachska polityka zagraniczna, konsekwentnie realizowana od 1991 roku, przyczyniła się do zmiany w postrzeganiu kraju Kunanbajewa na arenie międzynarodowej. w przeciwieństwie do pozostałych krajów, politycy pod przywództwem Nazarbajewa, starali się o pozyskanie zagranicznych inwestorów. Warto wspomnieć o inicjatywie kazachskiej, dotyczącej przyłączenia się do rurociągu *Baku-Tbilisi-Ceyhan*, która miała stanowić początek owocnej współpracy z Turcją.¹⁷⁹ Nie bez znaczenia pozostaje także fakt rosnącej w siłę współpracy chińsko-kazachskiej opierającej się na eksploataowaniu złóż surowców naturalnych. Zyskując atrakcyjnego partnera biznesowego, Kazachstan dowodzi swojej dominacji w regionie Azji Centralnej.

Oprócz efektywnej polityki zagranicznej, o dominacji regionalnej Kazachstanu stanowi także bogactwo złóż surowców naturalnych. Według najnowszych danych, Kazachstan zajmuje trzynaste miejsce na świecie pod względem produkcji ropy naftowej¹⁸⁰. Kolejne państwo Azji Centralnej wyróżnione w światowym rankingu (Turkmenistan), zajmuje dopiero trzydzieste trzecie miejsce. Wśród bogactw naturalnych, na szczególną uwagę zasługują ogromne złoża gazu ziemnego. Wedle doniesień chińskiej agencji *Xinhua* z 2009 roku, złoża ropy wynoszą 4 mld ton, a gazu ziemnego - 3 bln m³.¹⁸¹ Ponadto, na obszarze Kazachstanu występuje 99 pierwiastków chemicznych, z czego dwie trzecie znajduje zastosowanie w przemyśle. Charakteryzowany kraj posiada także jedną trzecią światowych zasobów chromu, drugie co do wielkości na świecie złoża ołowiu. Oprócz tego, wśród cennych surowców wymienia się: mangan, magnez, miedź, żelazo, baryt, wolfram, molibden oraz srebro. Poza tym, Kazachstan przoduje w rankingach światowych pod względem wielkości złóż cynku¹⁸².

Bieżące wyzwania dla gospodarki Kazachstanu

Ropa naftowa stanowi jednocześnie szansę jak i zagrożenie dla całej gospodarki Kazachstanu. Z jednej strony, sektor naftowy jest motorem napędowym ekonomii charakteryzowanego kraju, jednakże z drugiej strony działań gospodarki oparty na wydobywaniu ropy naftowej, skutecznie ogranicza pozostałe sektory przy braku odpowiedniej polityki gospodarczej. Uzależnienie funkcjonowania gospodarki państwa od cen na rynkach światowych, powoduje znaczne wahania w zyskach, zależne od polityki zagranicznej¹⁸³. Z tej przyczyny szereg wprowadzanych zmian odnośnie

¹⁷⁸ W. Górecki, *Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej*, „Prace OSW”, 2014, nr. 48, s. 115-129.

¹⁷⁹G. Tokarz, *Uwarunkowania geopolityczne polityki zagranicznej Kazachstanu*, „Wschodnioznawstwo”, 2008, nr. 2, Wrocław, s. 244.

¹⁸⁰U. S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/beta/international/rankings/#/?cy=2018> [dostęp: 05.01.2020].

¹⁸¹ Z. Pengfei, *Backgrounder: Basic facts about Republic of Kazakhstan*, <http://english.cctv.com/20091213/101543.shtml>, [dostęp: 05.06.2020].

¹⁸² Ł. Gacek, *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, s. 109-110.

¹⁸³Ośrodek Studiów Wschodnich, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-18/kazachstan-na-zakrecie [dostęp: 15.01.2020].

rozszerzenia działalności pozostałych sektorów, ogłoszonych przez Nazarbajewa na podstawie planu *Kazakhstan 2050 Strategy*, dąży do równomiernego umiejscowienia ośrodków przemysłu i stworzenia odpowiedniego klimatu inwestycyjnego w celu przyciągnięcia zagranicznego kapitału inwestycyjnego.

Do głównych wyzwań stojących przed gospodarką Kazachstanu należy zagospodarowanie terenów pod uprawy rolne. Sektor rolnictwa stanowi tylko 6% produkcji gospodarczej charakteryzowanego kraju. Należy wspomnieć, że ok. 75% terytorium państwa nadaje się do wykorzystania, jednakże tylko 25% gruntów należy do uprawnych. Republika Kazachstanu co roku eksportuje pszenicę oraz soczewicę. Ogromny udział w eksporcie ma także wieprzowina¹⁸⁴. Jednakże eksport może ulec w przyszłości znacznemu załamaniu, ze względu na używanie przestarzałych maszyn rolniczych, które pochodzą z czasów radzieckich. Wyposażenie rolników w nowoczesne urządzenia gospodarcze pozwoli na zwiększenie produkcji rolnej, co będzie skutkowało zwiększeniem się środków finansowych pochodzących z eksportu towarów¹⁸⁵.

W Kazachstanie panuje klimat skrajnie kontynentalny. Ponadto, kraj cierpi na niedostatek wody, do czego przyczynia się wysychanie Jeziora Aralskiego. Akwen wodny opustoszał wskutek zakładanych przez ZSRR hodowli bawełny. Nieracjonalne gospodarowanie surowcem przyczyniło się finalnie do wyschnięcia ok. 80% powierzchni dna morskiego. Z tej przyczyny w kraju doszło do całkowitego załamania się rybołówstwa. Z powodu braku wody miasta położone wokół jeziora opustoszały. Niebagatelne znaczenie miały również zmiany klimatyczne, które bezpośrednio wpływają na wysychanie dna morskiego, pogłębiając tym samym kryzys wodny w Azji Centralnej. Akwen wodny łagodził klimat kontynentalny, a jego wyschnięcie spowodowało, że Kazachstan boryka się z ogromnymi wahaniami temperatur¹⁸⁶. Jezioro Aralskie było źródłem czerpania podstawowego surowca, jakim jest woda, przede wszystkim dla Kazachstanu i Uzbekistanu. Jego degradacja zmusiła byłe republiki ZSRR do poszukiwania alternatywnych źródeł pozyskiwania ciecży. Problem akwenu wodnego ma niebagatelny wpływ na politykę Kazachstanu i zaowocował powołaniem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowego Funduszu na rzecz ratowania Morza Aralskiego, który zrzesza ogólnosiwiatowe organizacje ekologiczne.¹⁸⁷ Komitet ma za zadanie chronić obszar, który pozostał w stanie nienaruszonym i opracowywać metody pozwalające na rekultywację całego Morza Aralskiego¹⁸⁸.

Gospodarka Kazachstanu musi także zmierzyć się z modernizacją krajowych kodeksów geotechnicznych, ze względu na trudną sytuację glebową. Rozrastanie się tkanki miejskiej największych miast opisywanego kraju, ciągnie za sobą rozbudowę budynków, osiedli mieszkalnych oraz, przede wszystkim, wysokich wieżowców, które są skupiskiem największych korporacji światowych. Jeśli Kazachstan chce odnotowywać coroczny przyrost gospodarczy, konieczne będzie

¹⁸⁴Raport Holenderskiego Ministerstwa Rolnictwa, Przyrody i Jakości Żywności, *October 2019 Highlights of Kazakhstan Agricultural Sector* <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2019/11/08/october-2019-highlights-kazakhstan-agricultural-sector> [dostęp: 22.01.2020].

¹⁸⁵Raport „Euroazjatycka Unia Gospodarcza - Ekonomia i możliwości współpracy”, https://kig.pl/wp-content/uploads/2018/07/2018_06_07-Raport-EUG.pdf [dostęp: 23.01.2020].

¹⁸⁶P. Whish-Wilson, *The Aral Sea environmental health crisis*, „Journal of Rural and Remote Environmental Health”, 2002, n.1(2), s. 29-32.

¹⁸⁷ang. The Executive Committee of the International Fund for saving the Aral Sea.

¹⁸⁸The Executive Committee of the International Fund for saving the Aral Sea, <http://ec-ifas.waterunites-ca.org/about/index.html> [dostęp: 20.03.2020].

zmodyfikowanie radzieckich kodeksów budowlanych i wprowadzenie nowoczesnej technologii, która pozwoli na zabudowę wymagających stepowych obszarów. Brak zmian w przepisach budowlanych uniemożliwi powstawanie nowych inwestycji, co przyczyni się do zahamowania wzrostu ekonomicznego¹⁸⁹.

Problemem, z którym musi poradzić sobie gospodarka Kazachstanu, jest także dbałość o przestrzeganie norm odnoszących się do zanieczyszczeń ziemi. Po upadku ZSRR Kazachstan zmagał się z niewydolnością gleb, wykorzystywanych pod uprawy rolnicze. Ilość pestycydów używanych do nawożenia pól w celu przynoszenia większych upraw, które bezpośrednio przełożą się na zyski, doprowadziła do częściowego wyjałowienia gleb. Należy wspomnieć też o obszarach poligonu w Semipałatyńsku oraz regionie Morza Aralskiego. Obszary te zostały uznane za strefy klęski ekologicznej, do czego bezpośrednio przyczyniła się degradacyjna polityka Związku Radzieckiego. Kolejną kwestią są odpady poprodukcyjne, będące wynikiem intensywnego eksploataowania zasobów naturalnych. Na obszarze Republiki Kazachstanu zalega ok. 20 mld ton odpadów, które stanowią poważne zagrożenie dla środowiska naturalnego, gdyż nie są zabezpieczone w odpowiedni sposób. Politycy kazachscy, po upadku ZSRR, podjęli szereg działań, mających na celu ograniczenie zanieczyszczania środowiska naturalnego. Jednym z najgłośniejszych wydarzeń w 2017 roku było zorganizowanie międzynarodowej wystawy EXPO 2017 o nazwie „*Future Energy*”. EXPO dotyczyło zmian, które mają wejść w życie do 2050 roku. Modyfikacje polityki energetycznej mają umożliwić rozwój tzw. „zielonej energii”, pochodzącej z odnawialnych źródeł. Ponadto, w tym samym roku, na podstawie inicjatywy Kazachstanu, ONZ podjęło działania mające na celu ponowne zagospodarowanie semipałatyńskiego regionu.

Działania rządu kazachskiego odnośnie ochrony środowiska są zauważalne, jednakże niewystarczające, bowiem w 2016 roku zaledwie 1% energii pochodził z odnawialnych źródeł energii. Wyzwaniem dla gospodarki Kazachstanu jest zmierzenie się z sytuacją zanieczyszczonych gleb na terenie kraju oraz zwiększenie udziału OZE w sektorze energetycznym¹⁹⁰.

Strategicznym wyzwaniem dla Kazachstanu, które warunkuje rozwój gospodarczy, jest utrzymanie stabilności państwa i niedopuszczenie do powstawania ruchów separatystycznych, które negatywnie wpłyną na postrzeganie kraju przez potencjalnych inwestorów. Politolog kazachski, Dosym Satpajew, wymienia trzy rodzaje separatyzmu, z którym zmagają się współczesny Kazachstan. Pierwszym z nich jest ideologiczny separatyzm napędzany przez radykalne neo imperialistyczne idee islamistyczne. Z tego powodu, zdaniem eksperta, powinno się promować kazachską tożsamość. Obywatele Republiki powinni w pierwszej kolejności czuć przynależność do państwa, a dopiero w drugiej kolejności do społeczności islamskiej. Kolejnym rodzajem jest separatyzm gospodarczy, czyli dążenie regionów do posiadania większej władzy niż reguluje konstytucja. Obszary dobrze rozwinięte pod względem przemysłowym, które skupiają się wokół dwóch największych ośrodków miejskich w Kazachstanie (Ałmaty i Nur-Sułtan), zaczynają postrzegać rząd centralny jako przeszkodę w rozwoju, ponieważ władza nakazuje im wspierać ekonomicznie

¹⁸⁹ A. Zh. Zhussupbekov, A. S. Tulebekova, R. Lukpanov, I.T. Zhumadilov, *Comparison analysis of features in Eurocode and Kazakhstan norms requirements*, w: *Challenges and Innovations in Geotechnics*, Zhussupbekov (red.), Londyn, Taylor & Francis Group, 2016, s. 251-253.

¹⁹⁰ E. Morawska, *Zielona dyplomacja jako zewnętrzny wymiar polityki ekologicznej Kazachstanu*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2018, nr. 1, s. 147-159.

obszary, które są mniej rozwinięte. Wreszcie trzecim rodzajem separatyzmu jest hybryda dwóch poprzednich – klasyczny separatyzm terytorialny, czyli chęć wystąpienia przeciwko rządowi centralnemu z pobudek ekonomicznych, odwołując się do skrajnie konserwatywnych islamskich wartości.¹⁹¹ Tożsamość narodowa, opierająca się na mitach narodowych, która traktuje o wspólnym pochodzeniu Kazachów, pomaga we współistnieniu ze sobą wielu grup etnicznych i mniejszości narodowych, w tym licznej diaspory rosyjskiej. Wyzwaniem, które stoi przed młodym państwem, jest utrzymanie stabilności, poprzez ograniczenie ruchów separatystycznych i stworzenie kraju opartego na poszanowaniu mniejszości i odmienności etniczno-kulturowej.

W sposobie prowadzenia przez Nazarbajewa polityki zagranicznej Kazachstanu widoczne jest ciągle poszerzanie wpływów międzynarodowych oraz otwarcie kraju na inwestycje zagraniczne, które mają na celu budowanie potęgi państwa. Orędzia noworoczne oraz decyzje traktujące dobro państwa jako nadrzędny cel, stanowiły realizację kardynalnych założeń realizmu klasycznego, których autorem jest Hans Morgenthau. Nazarbajew dążył do nieustannego wzrostu ekonomicznego, zwracając uwagę nie na sposób działania, lecz na skutki, które będą wynikiem działań mających zapewnić dobrobyt państwu. Jak wcześniej wspomniano, wiele decyzji Nazarbajewa było krytycznie przyjętych na Zachodzie. Krytyka dotyczyła nie tylko sposobu prowadzenia polityki wewnętrznej, ale również ograniczania swobody obywatelskiej. Jednakże, rządzący reżim przedstawiał swoje reformy i politykę jako walkę o dobro państwa.

***Kazakhstan 2050 Strategy* jako strategia rozwoju silnego państwa.**

Kazakhstan 2050 Strategy to plan oscylujący wokół inwestycji, które mają w znaczącym stopniu rozwinąć Kazachstan i spowodować, że stanie się on istotnym graczem na arenie międzynarodowej. Za termin realizacji wyznaczono rok 2050. w połowie XXI wieku i prawie sześćdziesiąt lat po transformacji politycznej, Republika Kazachstanu ma zostać jednym z trzydziestu najlepiej rozwiniętych państw na świecie. Ambitny plan został ogłoszony przez byłego prezydenta, Nursułtana Nazarbajewa, w 2014 roku. Podstawowe założenia inicjatywy oscylują wokół: zdefiniowania nowych rynków, gdzie Kazachstan może tworzyć produktywne partnerstwa i stwarzać nowe źródła wzrostu gospodarczego, stworzeniu przyjaznego klimatu inwestycyjnego oraz zmodernizować systemy sektora publicznego i prywatnego.¹⁹² Zdaniem ekspertów, prezydent ogłosił plan narodowy w reakcji na pozytywne skutki poprzedniego projektu *Kazakhstan 2030*, który został ogłoszony w 1997 roku. Dzięki jego częściowej realizacji, w 2012 roku pozycja Republiki w rankingu konkurencyjności gospodarek światowych wzrosła z 72 na 51 miejsce. Wysokie noty były skutkiem przyciągnięcia do kraju ponad 160 miliardów dolarów inwestycji zagranicznych, natomiast dochody obywateli wzrosły szesnastokrotnie¹⁹³. Pozytywny wydzźwięk inicjatywy mającej podnieść pozycję Kazachstanu w rankingu konkurencyjności, zaowocował powołaniem planu *Kazakhstan 2050 Strategy*.

Podstawowym założeniem inicjatywy jest osiągnięcie co najmniej trzydziestej pozycji w rankingu najlepiej rozwiniętych krajów, nie tylko za pomocą wzrostu dochodów obywateli, ale

¹⁹¹ P. Goble, *Kazakhstan Faces Three Kinds of Separatist Threats*, The Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/kazakhstan-faces-three-kinds-separatist-threats/> [dostęp: 10.03.2020].

¹⁹² Oficjalna strona projektu Kazakhstan 2050, <https://kazakhstan2050.com/> [dostęp: 01.05.2020].

¹⁹³ Global Institute for Research & Education, *Using the Strategy „Kazakhstan-2050” as a Methodological Tool in Subjects of Financial Management*, 2014.

głównie poprzez szerszy zakres osiągnięć społecznych, środowiskowych i instytucjonalnych. Kazachstan do 2050 roku, po zrealizowaniu założeń, ma stanowić kraj z wysoce wykształconą populacją, zrównoważonym sektorem energetycznym, gospodarką opartą na odnawialnych źródłach energii, która będzie odporna na zmiany klimatyczne, zdecentralizowaną gospodarką miejską i regionalną, a także z polityką zagraniczną, która umożliwi harmonijne stosunki z sąsiadującymi państwami¹⁹⁴.

Wszystkie założenia, które zostały ogłoszone pod przewodnictwem Nazarbajewa, stanowią oczekiwany wynik współpracy międzynarodowej, na której Kazachstan ma nadzieję zbudować swoją potęgę w najbliższych trzech dekadach. Niebagatelną rolę w punktach planu odgrywa przede wszystkim współpraca z Chińską Republiką Ludową, która stanowi *clue* całej inicjatywy.

Jednym z narzędzi, którym posługuje się Republika Kazachstanu jest plan *Nurly Zhol*. Nazwa pochodzi z języka kazachskiego i tłumaczona jest jako „jasna ścieżka”. To bardzo symboliczna nazwa, która odnosi się do podstawowych założeń programu, który stanowi zakrojony na szeroką skalę projekt infrastrukturalny. Ma on na celu przede wszystkim zlikwidowanie ograniczenia w transporcie na terenie Kazachstanu, poprzez rozbudowę dróg, kolei, portów lotniczych i terminali. Zabiegi te mają umożliwić Republice pełną integrację z zagranicznymi sieciami transportowymi, ale także stworzyć bazę pod dalszy plan industrializacji poprzez wspieranie międzynarodowych korytarzy gospodarczych. *Nurly Zhol* traktuje o nadaniu Kazachstanowi miana centrum ruchu lądowego i lotniczego, które uczyni z kraju transkontynentalny korytarz transportowy łączący Azję Wschodnią z Europą, a w przyszłości także Azję Południowo-Wschodnią z Europą¹⁹⁵. Przedsięwzięcie zostało zatwierdzone wraz z wdrożeniem BRI (ang. the Belt and Road Initiative) - inicjatywy władz Chińskiej Republiki Ludowej mającej na celu reaktywację Jedwabnego Szlaku. Została przedstawiona jako strategiczny projekt ekonomiczny i polityczny¹⁹⁶.

Strategiczny plan rozwoju *Nurly Zhol* ma przebiegać do 2025 roku i spowodować, że Kazachstan otrzyma podstawy do realizacji założeń projektu *Kazakhstan 2050 Strategy*. Założenia „Jasnej Ścieżki” są bardzo przejrzyste, gdyż zawierają pełną listę projektów i polityk wraz z szacowanymi budżetami. Program państwowy określa natomiast roczny budżet przeznaczony na realizację inicjatywy¹⁹⁷.

Aby osiągnąć cel, posługując się inicjatywą *Nurly Zhol*, należy, zdaniem Richarda Weitza, analityka Fundacji *Jamestown* w Waszyngtonie, przede wszystkim zdywersyfikować eksport poza ropę i gaz. Kazachstan dysponuje również wieloma innymi cennymi surowcami naturalnymi, wśród których znajdują się przede wszystkim: rudy żelaza, miedzi, cynku, ołowiu, fosforytów, chromu, manganu, srebra i złota. Uzależnienie gospodarki od eksportu wyłącznie dwóch surowców wiąże się z dużą podatnością na niepewną sytuację rynkową. w razie spadków cen, Republika traci ka-

¹⁹⁴ Johannes F. Linn, *Kazakhstan 2050: Exploring an Ambitious Vision*, „Global Journal of Emerging Market Economies”, 2014, nr. 6, s. 284-285.

¹⁹⁵ A. Aitzhanova, *Kazakhstan's decisive policy initiative: The large-scale infrastructure program „Nurly Zhol”*, w: *China's Belt and Road Initiative. Potential Transformation of Central Asia and the South Caucasus*, H. S. Kohli, J. F. Linn, L. M. Zucker (red.), Nowy Jork, Sage Publications, 2019, s. 66-67.

¹⁹⁶ <https://www.clingendael.org/publication/new-map-belt-and-road-initiative> [dostęp: 26.11.2021].

¹⁹⁷ OECD, *Green Finance and Investments. Sustainable Infrastructure for Low-Carbon Development in Central Asia and the Caucasus. Hotspot Analysis and Needs Assessment*, 2019, s. 121-123.

pisał. w przypadku przeprowadzenia reformy rolnictwa i rozszerzenia eksportu o produkty spożywcze, Kazachstan znacznie zwiększy swój potencjał rynkowy, powodując, że stanie się dużo bardziej atrakcyjnym partnerem biznesowym. Ekspert zaznacza przede wszystkim istotność eksportu innowacyjnych technologii informatycznych, rozbudowy infrastruktury oraz uczynienie małych i średnich przedsiębiorstw dominującą formą biznesu¹⁹⁸. Promowanie przedsiębiorstw ma się odbywać za pomocą powoływania nowych specjalnych stref ekonomicznych, które pozwalają głównie na równomierne rozproszenie biznesu w kraju. Odtąd szeroko pojęty przemysł będzie oscylował także wokół mniejszych miejscowości, pozwalając na rozwój mniejszych przedsiębiorstw. w celu wdrożenia założeń zrównoważonego wzrostu, Nazarbajew powołał Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2013 roku, zobowiązując się tym samym do wyrównania warunków społecznych i gospodarczych poza dwoma największymi ośrodkami miejskimi – Nur-Sułtanem i Ałmaty.¹⁹⁹ Nierówność obwodów administracyjnych Republiki, szczególnie rejonów południowych, została uznana za czynnik istotnie destabilizujący gospodarkę państwa. Aby móc zrealizować inicjatywę *Kazakhstan 2050 Strategy* należy przystąpić do wyrównywania poziomu, poprawiając tym samym byt milionów obywateli.

Muhammad Asif Noor uważa, że przedstawiona wizja zwróciła międzynarodową uwagę na Kazachstan. Światowi liderzy przeważnie starają się przewidzieć najbliższe pięć lat rozwoju państwa i na tej podstawie dokonać trafnej analizy możliwego postępu gospodarczego. Z tej przyczyny innowacyjne podejście byłego prezydenta, który ogłosił plan rozwoju na prawie czterdzieści lat, stanowi fenomen na skalę światową²⁰⁰. Z tej przyczyny, jeżeli Republika chce osiągnąć zaplanowany wzrost, musi kontynuować dalekosiężną współpracę z Chinami. To warunek, który zdecydowanie determinuje sukces obu państw.

Republika Kazachstanu stara się osiągnąć powyższe cele głównie za sprawą kooperacji z ChRL. Władze Kazachstanu realizują założony plan, poprzez wspomniane w poprzednich rozdziałach założenia i tworzenie organizacji mających na celu zrealizowanie założeń *Kazakhstan 2050 Strategy*. Uczynienie Pekinu największym partnerem dalekosiężnego programu rozwoju państwa zdecydowanie potwierdza stosunek Republiki do Państwa Środka. Współpraca pomiędzy dwoma państwami rozgrywa się na wielu płaszczyznach, które zarazem silnie się przenikają.

Współpraca pomiędzy Chinami a Kazachstanem może również doprowadzić do zbyt dużego uzależnienia strategicznego, politycznego i ekonomicznego Republiki od Pekinu. Jak wspomniano we wcześniejszych rozdziałach pracy, Nur-Sułtan powołuje nowe instytucje, takie jak *Astana Hub*, AIX, bądź AIFC, gdzie większość udziałów posiadają obywatele chińscy. Również w sektorze energetycznym Kazachstanu, Chińczycy dążą do monopolizacji. Wspomniany ropociąg z Atyrau do Alaszkankou w Regionie Autonomicznym Sinciang-Ujgur jest obsługiwany przez spółkę *China National Petroleum Corporation*, a prawo do zakupu surowca posiada wyłącznie firma *China Oil*. Uzależnienie gospodarki od kapitału chińskiego może spowodować ograniczenie suwerenności

¹⁹⁸ M. Sieff, *Strategy 2050: Kazakhstan's Road Map to Global Success*, <https://www.edgekz.com/strategy-2050-kazakhstan-road-map-global-success/> [dostęp: 09.05.2020].

¹⁹⁹ E. Keene, *Kazakhstan 2050 Strategy Leads to Government Restructuring*, <https://carnegieendowment.org/2013/02/21/kazakhstan-2050-strategy-leads-to-government-restructuring-pub-51010> [dostęp: 09.05.2020].

²⁰⁰ M. A. Noor, *Vision 2050: Nazarbayev's Visionary Approach for Future*, <https://astanatimes.com/2013/09/vision-2050-nazarbayevs-visionary-approach-for-future/> [dostęp: 09.05.2020].

Kazachstanu. Republika stanie się krajem satelitowym Chin, a jego sektory: przemysłowy, wydobywczy i petrochemiczny zostaną zmonopolizowane przez chińskie kompanie naftowe i spółki gazownicze. Podobnie z rozwojem nowoczesnych technologii. Powstawanie start-upów w organizacji *Astana Hub*, bądź funkcjonowanie giełdy AIFC będzie wymagało zgody zarządu, w którym, w większości, zasiadają obywatele ChRL. Każda decyzja będzie wymagała zgody akcjonariuszy, którzy kierować się będą interesem Pekinu, a nie Nur-Sułtanu. To duże zagrożenie dla samostanowienia biznesu i może w przyszłości spowodować ograniczenie suwerenności kraju.

Wpływ pandemii Covid-19 na rozwój gospodarczy Kazachstanu

Dynamiczny rozwój współpracy pomiędzy Pekinem a Nur-Sułtanem zdecydowanie został zahamowany przez pandemię COVID-19. Na podstawie raportu OECD „*The COVID-19 crisis in Kazakhstan*”, 80% przedsiębiorców zawiesiło działalność, a w mieście Ałmaty liczba pracowników fabryk spadła o ok. 266 000. Szacunki wskazują na to, że 1,5 mln pracowników przebywa na bezpłatnym urlopie bądź straciło pracę w wyniku rozprzestrzeniania się wirusa. Powyższe dane dobitnie pokazują, że epidemia w Kazachstanie odciśnie długoterminowe piętno na rozwoju gospodarki²⁰¹. Największe miasta w Republice zaczęły stopniowo powracać do normalnego trybu funkcjonowania, przywracając transport miejski oraz pracę niektórych gałęzi gospodarki, jednakże wciąż nie jest znana data oficjalnego zakończenia pandemii. Kilkumiesięczny przestój wpłynie negatywnie na realizację zarówno projektu BRI, *Kazakhstan 2050 Strategy* oraz *Nurly Zhol*. Ograniczenie kooperacji z ChRL miało miejsce już na początku 2020 roku, ponieważ wówczas Chiny zmagaly się z największą falą zachorowalności. Pekin przywrócił już większość sektorów gospodarki wewnątrz kraju, jednakże wciąż wzbrania się przed kontynuowaniem operacji zagranicznych, do których należy zaliczyć prace nad rozbudową infrastruktury BRI w Kazachstanie, czynności związane z pozyskiwaniem surowców naturalnych oraz rozwój ośrodków badawczych wspieranych przez chińskie przedsiębiorstwa technologiczne, m.in. *Huawei*.

Pandemia koronawirusa ma również niebagatelny pozytywny wpływ na rozwój nowoczesnych technologii w Kazachstanie. Anna Gussarova w artykule „*Kazakhstan Experiments With Surveillance Technology to Battle Coronavirus Pandemic*” zaznacza, że monitorowanie pandemii przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii może w znacznym stopniu przyspieszyć proces szeroko zakrojonego procesu cyfryzacji Kazachstanu. Duże znaczenie ma głównie wykorzystanie urządzeń służących do odczytywania temperatury ciała oraz kamery noktowizyjne, które sczytują rysy twarzy osób przebywających na ulicy Nur-Sułtanu, transportując je następnie do bazy danych. Nowoczesne urządzenia powstały we współpracy z chińskimi przedsiębiorstwami. Technologie rozpoznawania twarzy, identyfikacji biometrycznej oraz nadzoru wideo zostały opracowane przez *Korkem Telecom*, przedsiębiorstwo z siedzibą w Nur-Sułtanie, które działa w ścisłej współpracy z *Hikvision* i *Dahua Technology*²⁰². Tworzenie baz danych na podstawie identyfikacji biometrycznej może pomóc szybciej zahamować rozprzestrzenianie się wirusa. Jednakże, z drugiej strony, inwigilacja obywateli chińskim sprzętem może spowodować przeniesienie danych na temat Kazachów

²⁰¹ OECD, *Tackling Coronavirus (COVID-19) Contributing to a Global Effort. The COVID-19 Crisis in Kazakhstan*, 2020.

²⁰²A. Gussarova, *Kazakhstan Experiments With Surveillance Technology to Battle Coronavirus Pandemic*, „Eurasia Daily Monitor Volume”, 2020, n. 17.

do Chin, gdzie mogą zostać wykorzystane w celu ograniczenia wolności bądź posłużą Pekinowi do dalszej inwigilacji obywateli Republiki Kazachstanu.

Pandemia Covid-19 przyczynia się także do zacieśniania relacji między oboma krajami na polu politycznym i gospodarczym.

12 maja 2021 roku chiński minister spraw zagranicznych Wang Yi spotkał się w ramach drugiego spotkania ministrów spraw zagranicznych Chiny+ Azja Centralna (C+C5) w Xi'an City, Shaanxi Province zapewnił Premiera Kazachstanu i ministrem spraw zagranicznych Mukhtar Tileuberdi, że oba kraje będą kontynuować skuteczną współpracę przeciwko pandemii, która odzwierciedla istotę ciągłego strategicznego partnerstwa obu krajów. Chiny są gotowe by zwiększyć współpracę w zakresie szczepień, pomocy medycznej i opieki zdrowotnej, dzielić się rozwiązaniami i doświadczeniami w zakresie prewencji, kontroli i leczenia by tworzyć Chińsko-Kazachską wspólnotę zdrowotną. Przy okazji odniósł się również do opracowania polityki rozwoju gospodarczego w tym BRI po pandemii²⁰³.

16 września 2021 r, chiński minister spraw zagranicznych Wang Yi na spotkaniu z Premierem Kazachstanu i ministrem spraw zagranicznych Mukhtar Tileuberdi w Dushanbe zapowiedzieli dalszą współpracę w walce z pandemią Covid-19 a także wspólne uroczyste obchody 30-tej rocznicy ustanowienia stosunków dyplomatycznych pomiędzy oboma krajami w 2022 r.

Wynikiem rozmów było również podpisanie planów współpracy gospodarczej i handlowej, ochrony inwestycji i zacieśnienia obustronnej współpracy. Postanowiono ukierunkować współdziałanie na rozwój transport kolejowego, w tym kolei China-Europe Railway Express, promowanie rozwoju nowych technologii w tym sztucznej inteligencji, cyfrowego rynku finansowego i handlu elektronicznego, zielonej energii. Ponadto, Chiny będą wspierać Kazachstan w budowaniu jego pozycji w regionie czego wyrazem ma być chociażby Konferencja na temat Współpracy i Strategii Budowania Zaufania w Azji (ang. the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia)²⁰⁴.

Podsumowanie

Międzynarodowa strategia chińska stanowi odzwierciedlenie czterech głównych tez realizmu klasycznego, które zostały przywołane przez Teresę Łoś-Nowak. Według badaczki, państwo pełni rolę podstawowego uczestnika stosunków międzynarodowych. Ponadto, państwo w stosunkach między krajami wybiera rozwiązania, które są najkorzystniejsze dla rozwoju gospodarki. Dbając o własne interesy, nieustannie dąży do przetrwania i niezależności. Pekin traktuje dobrobyt własnego państwa jako nadrzędny cel polityki zagranicznej. Rząd chiński podejmuje decyzje, które mają na celu zwiększenie znaczenia kraju na arenie światowej. Jedną z takich decyzji jest powołanie inicjatywy BRI, która ma zapewnić Chinom i jest realizacją aspiracji ChRL, które dotyczą osiągnięcia międzynarodowej hegemonii²⁰⁵.

²⁰³ Wang Yi Holds Talks with Kazakh Deputy Prime Minister and Foreign Minister Mukhtar Tileuberdi, <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceun/eng/zgyw/t1875576.htm> (26.12.2021).

²⁰⁴ Embassy of People's Republic of China, *Wang Yi Meets with Kazakh Deputy Prime Minister and Foreign Minister Mukhtar Tileuberdi*; http://www.china-embassy.org/eng/zgyw/202109/t20210917_9931500.htm [dostęp:26.12.2021].

²⁰⁵ T. Łoś-Nowak, *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010, s. 32.

Kazachstan natomiast dąży do maksymalizacji znaczenia geostrategicznego poprzez ścisłą współpracę z Pekinem. Stolica Chin dysponuje kapitałem, który będzie nieocenioną pomocą w realizacji planu *Kazakhstan 2050 Strategy*. Sprzyja temu poniekąd pandemia Covid-19, która spowodowała szybszy rozwój i wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych i współpracę w tym sektorze. Nie bez znaczenia również pozostaje fakt, iż Kazachstan jako państwo dominujące w Azji Centralnej pod względem ekonomicznym, może liczyć na większe i częstsze wsparcie finansowe ChRL. Przy spełnieniu określonych warunków, Kazachstan może stać się ważnym, niezależnym regionalnym graczem, a nie tylko celem mocarstw w walce o strefy wpływów. Do głównych wyzwań stojących przed gospodarką Kazachstanu należy zagospodarowanie terenów pod uprawy rolne, kwestie ochrony środowiska, uwarunkowania klimatyczne a także społeczny problem związany z utrzymaniem stabilności państwa i niedopuszczenie do powstawania ruchów separatystycznych, które negatywnie wpłyną na postrzeganie kraju przez potencjalnych inwestorów.

Bibliografia

Monografie

1. Gacek Ł., *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
2. Łoś-Nowak T., *Polityka zagraniczna- stałe i zmienne komponenty procesu formułowania i realizacji*, [w:] *Polityka zagraniczna, aktorzy, potencjały, strategie*, (red.) Łoś-Nowak Teresa, Wydawnictwo Poltex, Warszawa 2011.
3. Łoś-Nowak T., *Polityka zagraniczna w przestrzeni teoretycznej*, [w:] *Polityka zagraniczna, aktorzy, potencjały, strategie*, (red.) Łoś-Nowak Teresa, Wydawnictwo Poltex, Warszawa 2011.
4. Morgenthau H.J., *Politics Among Nations. The Struggle For Power And Peace*, Vol.6, McGraw-Hill Education, New York 1997.
5. Toktomushev K., *Kyrgyzstan - Regime Security and Foreign Policy*, Routledge, New York 2017.

Artykuły Naukowe

6. Umińska-Woroniecka A., *Kategoria przywództwa politycznego w analizie polityki zagranicznej*, [w:] *Annales UMCS-Lublin*, nr 24, Lublin 2017.

Źródła Internetowe

- Amnesty International, China 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/china/report-china/>.
7. CIA, The World Factbook, *Central Asia: Kyrgyzstan*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>.
 8. CIA, The World Factbook, *East Asia/Southeast Asia: China*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.

9. *Dokument Ministerstva transporta i kommunikatsiy Kyrgyzskoy Respubliki o razvitii infrastruktury*, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2014/wp5/wp5eatl/WP5_GE2_11th_session_Ms_Nalobina_Kyrgyzstan.pdf, [dostęp: 06.05.2020].
10. Embassy of People's Republic of China, *Wang Yi Meets with Kazakh Deputy Prime Minister and Foreign Minister Mukhtar Tileuberdi*, http://www.china-embassy.org/eng/zgyw/202109/t20210917_9931500.htm (26.12.2021). Wang Yi Holds Talks with Kazakh Deputy Prime Minister and Foreign Minister Mukhtar Tleuberdi, <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceun/eng/zgyw/t1875576.htm> (26.12.2021).
11. Gagné Jean-François, *Hybrid Regimes*, Oxford bibliographies, <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0167.xml>.
12. Hedlund S., *China finds investment in Kyrgyzstan a risky necessity*, Geopolitical Intelligence Services, 2019, <https://www.gisreportsonline.com/china-finds-investment-in-kyrgyzstan-a-risky-necessity,economy,2843.html>.
13. Hurley J., Morris Scott, Portelance Gailyn, *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*, Center for Global Development, Washington 2018, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/examining-debt-implications-belt-and-road-initiative-policy-perspective.pdf>.
14. Karrar H., *Kyrgyzstan's Dordoi and Kara-Suu Bazaars: Mobility, Globalization and Survival in Two Central Asian Markets*, [w:] *Globalizations*, nr 14, 2016, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14747731.2016.1201323>.
15. Khamidov A., *Dispute over China-Kyrgyz border demarcation pits president vs. parliament*, Euroasianet, 2001, https://eurasianet.org/dispute-over-china-kyrgyz-border-demarcation-pits-president-vs-parliament?fbclid=IwAR1uG_Bn_QFBS-Z-RI5BsrY7PkVlz3-x3tUqBEUI7qZxaL_JLqjMixbvcrl.
16. Kudryavtseva T., *Kyrgyzstan ranked as country with hybrid political regime*, https://24.kg/english/74820_Kyrgyzstan_ranked_as_country_with_hybrid_political_regime
17. Lau S., *Belgian university closes its Chinese state-funded Confucius Institute after spying claims*, South China Morning Post, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3041617/belgian-university-closes-its-chinese-state-funded-confucius>.
18. <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/2433/2100-DR-NOP-195645.pdf?sequence=1>.
19. Omuralieva A., *China-Kyrgyzstan relations*, Hacettepe University Institute of Social Sciences Department of International Relations, Ankara 2014, <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/2557/59c60ceb-49b7-486f-b67d-f5bc797bff6c.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
20. Mogilevskii R., *Kyrgyzstan and the Belt and Road Initiative*, University of Central Asia, Bishkek 2019, <https://www.ucentralasia.org/Content/downloads/UCA-IPPA-Wp50%20-%20ENG.pdf>.
21. Natsional'nyy statisticheskiy komitet Kyrgyzskoy Respubliki, *Dinamika postoyannogo nasele-niya*, <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/316/>.
22. Putz C., *Kyrgyz-Chinese Joint Venture Scrapped After Protests*, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2020/02/kyrgyz-chinese-joint-venture-scrapped-after-protests/>,

23. Putz C., *Remembering Kyrgyzstan's Revolutions. Two revolutions in ten years. is Kyrgyzstan any better off*, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2015/04/remembering-kyrgyzstans-revolutions/>
24. Political and Peacebuilding Affairs, *Shanghai Cooperation Organization*, https://dppa.un.org/en/shanghai-cooperation-organization?fbclid=IwAR3r3hkyhIACy-wRGoPsBB-Bbeqb1tEaJCug6eH0KULAOWjVGS__Wb5STmtY .
25. Radio Free Europa Liberty, *Kyrgyzstan Asks China for Debt Relief Amid Economic Strain of Pandemic*, <https://www.rferl.org/a/kyrgyzstan-jeenbekov-china-debt-xi-coronavirus/30555118.html> .
26. Rambler, *V Kyrgyzstane pri podderzhke Kitaya zavershena modernizatsiya glavnoy TETS strany*, <https://news.rambler.ru/other/37778693-v-kyrgyzstane-pri-podderzhke-kitaya-zavershena-modernizatsiya-glavnoy-tets-strany/?updated>
27. Reporters Without Borders, *2020 World Press Freedom Index*, <https://rsf.org/en/ranking>,
28. Reuters, *Kyrgyz police disperse anti-Chinese rally*, <https://www.reuters.com/article/us-kyrgyzstan-protests-china/kyrgyz-police-disperse-anti-chinese-rally-idUSKCN1PB1LJ>,
29. The Economist Intelligence Unit, *Democracy Index 2019. a year of democratic setbacks and popular protest*, <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index-2019.pdf&mode=wp&campaignid=democracyindex2019>.
30. Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, https://images.transparencycdn.org/images/2019_CPI_Report_EN_200331_141425.pdf.